

Proje No: 110K446

**İslami Ekonomik Aktörler: Katılım Bankaları ve Mevduat Bankaları Arasında
Karşılaştırmalı Bir Analiz**

Yrd. Doç. Dr. Seda DEMİRALP
Doç.Dr. Selva DEMİRALP

AĞUSTOS 2012

İSTANBUL

Önsöz

Bu proje katılım bankaları ile mevduat bankaları arasında karşılaştırmalı bir analiz sunar. Çalışmamız disiplinlerarası bir soruyu ele almakta ve iktisat ve siyaset bilimi alanlarında geçerli sonuçlar sunmaktadır. Elde ettiğimiz sonuçların parasal iktisat alanındaki temel bulgusu bu iki tip banka arasında parasal aktarım mekanizmasının işleyişi konusunda herhangi bir farklılık tespit edilmemesidir. Bu bulguların siyaset bilimi açısından katkısı ise katılım bankalarının ve bunların müşteri gruplarının liberal-kapitalist düzene bir tehdit oluşturmayıp neo-liberal görüşün öngördüğü gibi sisteme entegre olmuş birimler olduklarına işaret etmesidir.

Bu proje TÜBİTAK tarafından desteklenmiştir.

İçindekiler	
Tablo ve şekil listeleri	4
Özet	5
Abstract	6
Proje Ana Metni	
Giriş	7
Genel bilgiler	11
Gereç ve yöntem	14
Ampirik Analiz ve Bulgular	17
Tartışma/sonuç	24
Öneriler	26
Kaynakça	27
Ekler	
Tablolar	29
Şekiller	32
Proje Özet Bilgi Formu	35

Tablo ve Şekil Listeleri

Tablo 1: Kar Payları ve 12-aylık Faizler Arasında Karşılıklı Korelasyonlar	29
Tablo 2: 12-aylık Faizler ve Politika Faizi Arasında Karşılıklı Korelasyonlar	30
Tablo 3: Katılım Bankaları Müşterilerinin Gösterdikleri Eğilimler	31
Şekil 1: Mevduat Bankaları ve Katılım Bankaları Fon Kaynakları	32
Şekil 2: Politika faizine verilen bir şok akabinde diğer değişkenlerin verdiği tepki	33
Şekil 3: Alternatif getirilerin karşılaştırılması (2009:01-2011:10)	34

Özet

Bu çalışmada katılım bankaları ile mevduat bankaları arasında karşılaştırmalı bir analiz yapılmaktadır. Bu analiz parasal iktisat alanında krediler kanalının Türkiye’de işleyişi konusuna ışık tutar. Bulgularımız, katılım bankaları fon kaynaklarının faiz hareketlerine gösterdiği hassasiyetin mevduat bankaları fon kaynaklarının hassasiyetinden farklı olmadığına işaret etmektedir. Bu sonuç, katılım bankaları kar paylarının mevduat bankaları faizleri kadar hızlı ayarlanamaması gerçeği ile birleştirildiğinde katılım bankaları hesaplarında politika faizlerindeki değişikliği takiben daha büyük değişimler gözlenmesi sonucunu doğurur. Sıkı para politikası ile başlayan bir faiz artışı dalgası, katılım bankalarının kar paylarını mevduat bankaları kadar hızlı arttıramamasına sebebiyet vermektedir. İki tip bankanın teklif ettikleri getiri oranları farkının açılması ise katılım bankaları müşterilerinin paralarını bu tür bankalardan daha çok çekmesine neden olmaktadır. Bu bulguların siyaset bilimi açısından en önemli katkısı İslami ekonomik aktörlerle ilgili genel kanıyı sarsarak “İslami ayrıcalıkçılık” tezini çürütmesidir. Katılım bankalarının müşteri grubunu teşkil ettiği düşünülen İslami-muhafazakar ekonomik aktörler sanıldığı kadar katı ideolojik motivasyonlarla hareket etmemekte, aksine (laik veya gayrimüslim) emsalleri gibi idealleri ve pragmatik çıkarlarını tartarak dengelemeye çalışmaktadırlar. Ampirik kanıtlarımızın ortaya koyduğu bu esneklik siyaset bilimi açısından çok önemli bir bulgudur, zira literatürdeki baskın görüş İslami aktörleri ayrıcalıklı derecede ideolojik ve İslama dayalı olmayan sistemleri tamamen reddeden bireyler olarak tanımlar ve bu yüzden bunların liberal sistemlerin parçası olamayacaklarını iddia eder. Bu açıdan bulgularımızın ileri sürdüğü esneklik bu aktörlerle ilgili ön yargıları çürütmekte ve bunların uzlaşa ve esneklik isteyen liberal ekonomik ve politik sistemlere emsalleri gibi adapte olabilirliğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Parasal aktarım mekanizması, katılım bankaları (İslami bankalar), mevduat bankaları (konvansiyonel bankalar), İslami ayrıcalıkçılık

Abstract

This study provides a comparative analysis of Islamic and conventional banks. The analysis sheds light onto the workings of the bank lending channel in Turkey. Our findings suggest that Islamic banks' sources of funds are at least as sensitive to monetary policy as the conventional banks. Coupled with the fact that Islamic banks are slower in adjusting their rates of return, we conclude that these banks are more vulnerable to interest rate changes triggered by the monetary transmission mechanism relative to conventional banks. An increase in interest rates due to tight monetary policy leads to less increase in profit shares of Islamic banks and widens the wedge between the rates of return offered by Islamic and conventional banks. This leads to a decline in the sources of funds that are channeled to Islamic banks consistent with rational consumer behavior.

In terms of the implications of our findings in political science, our study challenges the "Islamic exceptionalism" thesis and refutes certain general assumptions on Islamic actors. We show that despite the widely accepted beliefs in the literature, Islamic economic actors do not behave by pure and rigid ideological motivations but they often weigh their ideological preferences against their pragmatic interests and seek to balance them, just as their non-Islamic (secularist or non-Muslim) counterparts do. This flexibility which is shown by our empirical evidence has important political implications as it suggests that these actors can be part of liberal economic and political systems that require compromise and pragmatism.

Keywords: Monetary transmission mechanism, Islamic (participation banks), conventional banks, Islamic exceptionalism

Proje ana metni

1) Giriş

Faizsiz bankacılığın temelleri 1400 yıl öncesine gitmekle birlikte bu bankalar, bugünkü adıyla katılım bankaları, asıl olarak 1970'lerde ortadoğuda oluşan petrol gelirine paralel olarak ortaya çıkmışlardır. Öte yandan bu sektörün atılım yapması son on senelik dönemde petrol fiyatlarının yükselmesi ve Asya'daki müslüman ülkelerin güçlenmesi ile tetiklenmiştir. Özellikle 2007 sonrası global finansal krizin ardından katılım bankaları ikinci bir atılım yapmıştır. Kriz döneminde ellerinde "zehirli" menkul kıymet bulduran mevduat bankaları bu menkul kıymetler nedeni ile kayıplar yaşayıp likidite sıkıntısı yaşarken katılım bankaları bu tür menkul kıymetleri ellerinde bulundurmadıkları için benzer sıkıntılar yaşamamışlar ve bu şekilde sadece İslami kısıtlardan ötürü faizden kaçan muhafazakar yatırımcıların değil diğer yatırımcıların da tercih ettiği bir bankacılık alternatifi haline gelmişlerdir.

Katılım bankalarının Türkiye'deki ilk uygulaması, 1985 yılında Albaraka Türk ve Faisal Finans Kurumu tarafından başlatılmıştır. Bu bankaların isimlerindeki "katılım" sözcüğü yapılan bankacılık türünün kar ve zarara katılma prensibine dayalı bir bankacılık olduğunu ifade etmektedir. Vadeli olarak yatırılan tasarruf hesaplarına dağıtılacak kâr, fon kullandırma faaliyetlerinin neticesinde oluşan net kâr seviyesine göre tespit edilmektedir. Kredilere gelince, katılım bankaları kredi kullandırırken müşteriye doğrudan nakit ödeme yapmayı ödemeyi fatura karşılığında ve kredi müşterisinin işletmesi için ihtiyaç duyduğu malı satan satıcıya yaparlar. Ödemeyi yaptıktan sonra üzerine kar paylarını ekleyerek müşteriye borçlandırır ve müşteriden taksitler halinde tahsil ederler. Böylece finansman, malın peşin alınıp üzerine kar payı konarak vadeli satımı şeklinde yapılmış ve yapılan işlem, nakit ödeme şeklinde değil, ticaret şeklinde gerçekleşmiş olur.

Katılım bankalarının dünya finans piyasalarında önemi giderek artarken bu konuda yapılan çalışmalar temel olarak iki alanda sınırlı kalmıştır. Bu araştırmaların bir bölümünün genel eğilimi yeni kurulmaya başlanan İslami banka ve finans kurumlarının nasıl işlediğini ortaya koymak olmuştur (Warde, 2010; Roy, 1991). Bu amaçla yapılan çalışmalar

çoğunlukla İslami finans kurumlarını konvansiyonel kurumlarla karşılaştırdılar (Pfeifer, 2001) ve İslami kurumların bazı koşullarda (örneğin finansal kriz dönemlerinde (Timberg, 2000), tarıma dayalı ekonomilerde (Mayer, 1985; Osman, 1999), veya küçük ölçekli işletmeler söz konusu olduğunda (Wilson, 2007; Boocock ve Presley, 1993)) veya bazı işlevleri yerine getirmek açısından (örneğin para politikalarının etkilerini ekonomiye yansıtmak gibi (Kassim ve Abd. Majid, 2009; Sukmana ve Kassim, 2010)) daha etkin alternatifler sunup sunmadığı gibi soruları incelediler. Yine bu araştırmalarda çok rağbet gören bir konu da İslami bankaların Müslüman toplulukların yoğunluklu olarak yaşadığı yerlerde, özellikle parasını konvansiyonel bankalar (mevduat bankaları) veya borsada değerlendirmeyi reddeden bireylerin kaynaklarını ekonomiye kazandırmak yoluyla, ekonomik gelişime katkıda bulunup bulunmadığı olmuştur (Demir, Acar, ve Toprak, 2004).

İslami finans kurumlarını araştıran paralel bir literatür de İslam araştırmaları alanında gelişmiştir. Bu çalışmalar İslami finans kurumlarının sadece ekonomik performansını değil İslami uygunluğunu da incelemişlerdir. Genellikle araştırdıkları konular bu bankaların uyguladığı hangi kontratların İslami amaçlara daha çok hizmet ettiği (örneğin “murabaha” veya “mudharaba” kontratları gibi) veya bu kurumların İslami ekonomiye (“moral economy”) ne derece katkıda bulunduğu (zekat toplama, küçük işletmeleri kollama, üretimi destekleme gibi) yönünde veya bu kurumların amaçlarına ulaşmalarına engel olan (finansal veya kurumsal) faktörleri anlamaya yöneliktir (Haran, 1999; Aggarwal ve Yousef, 2000; Anwar, 2003).

Bir başka deyişle her iki literatürde de ağırlıklı olan eğilim İslami bankaların ya ekonomik performansı ya da İslami uygunluklarının değerlendirilmesi yönündedir. Ne var ki, her iki grup çalışma da, bu kurumları ayakta tutan ve söz konusu finansal işlemlere dahil olan aktörlerin (müşteri veya idari kadro) motivasyonlarını veya davranış biçimlerini analiz etmeye yönelik bir girişim içinde olmamışlardır.

Öte yandan, genel olarak İslami kurum ve aktörlere yoğun ilgi gösteren siyaset bilimciler ise İslami ekonomik kurumlara ve bunların katılımcılarına şaşkıncı derecede az ilgi

göstermişlerdir. Yakın zamana kadar İslami finansin siyasi boyutuna yönelik çalışmalar Müslüman ülkelerdeki İslami finans kurumlarının kuruluş süreçlerini anlatan tasvirsel çalışmalarla sınırlı kalmıştır (Zubaida, 1990). Siyaset bilimcilerin İslami finans kurumlarına olan bu ilgisizliği oldukça talihsizdir çünkü İslami ekonomik aktörler kontrol edebildikleri ve İslami siyasal gruplara aktarabildikleri geniş finansal kaynaklardan ötürü Müslüman ülkelerde ekonomi ve siyasi hayatı ciddi ölçüde etkileyebilecek, nüfuz sahibi ve bu yüzden iyi anlaşılması gereken birimlerdir.

Ancak son on yılda, özellikle New York'ta Dünya Ticaret Merkezi'ne 11 Eylül 2001'de el-Kaide tarafından gerçekleştirilen terörist saldırıdan sonra İslami finansal grupları siyasi aktörler olarak algılanmaya başlanmıştır. Saldırıların akabinde Amerikan hükümetinin İslami finans kurumlarını hedef göstermeye başlaması ve onlara yönelik yasal ve finansal saldırıya geçmesi bu kurumlara yönelik siyasi ve akademik ilgiyi arttırmıştır. Bu çalışmalar İslami siyasal gruplar ve finans kurumları arasında nasıl bir ilişki olduğunu, İslami ekonomik sektörün siyasal İslamı nasıl etkilediğini ve ondan nasıl etkilendiğini, ve en çok da İslami bankaların İslami köktenciliği finanse edip etmediğini araştırmaya başladılar (Henry ve Wilson, 2004, Tripp, 2006). Bu çalışmaların bazıları İslami bankaların yönetici kadrolarıyla İslami partilerin bağlantılarını incelemiş (Stiansen, 2004), kimileri İslami partilerin destek gördüğü bölgelerdeki İslami banka aktivitelerini ölçerek (Diwan, 2004a, 2004b) söz konusu bankalar ve İslami hareketler arasındaki ilişkileri irdelemiştir. Bir kısmı da bu banka ve finans kurumlarının hangi ekonomik ve siyasi bağlamda ortaya çıktığını incelemiş ve hangi siyasi-ekonomik fırsatların bu çıkışı tetiklediği, hangi sosyal grupların bu süreçten güçlenerek çıktığı (Jamal, 1991), hükümetlerin bu süreçte oynadığı rollerin ne olduğu (örneğin destekleyici mi engelleyici mi oldukları (Gümüşçü, 2010)), veya ne tür ekonomik faktörlerin (ülkede petrol bulunması, devletin kapital sıkıntısına düşmesi, ihracat temelli ekonomiye geçiş vs. gibi) İslami bankaların çıkışında rol oynadığı gibi konuları incelemiştir (Utvik, 2006, Ali, 2004).

Ne var ki bu çalışmalar bizlere yeterince ampirik kanıt sunamamışlardır. Analizler kurumsal temelli kalmış, bu kurumları ayakta tutan bireyleri (müşteri veya yönetici) analiz

birimi olarak ele almamışlardır. Bu durumda, homo islamicus 'un davranış özelliklerine ve bunların (eğer varsa) homo economicus 'tan farklarına yönelik yeterli ampirik kanıt literatürde mevcut değildir. Fakat bu ayırım kritik bir sorun teşkil etmektedir çünkü literatürdeki baskın yargı İslami aktörlerin emsallerinden esas itibarıyla farklı oldukları yönündedir. Ampirik kanıt yokluğunda yapılan bu varsayım, bir başka tabirle “İslami ayrıcalıkçılık” (*Islamic exceptionalism*) bu konudaki kavrayışımıza önemli bir entelektüel bariyer teşkil etmektedir (Hudson 2001, Bellin 2004). Zira bu varsayımın öne sürdüğü görüşe göre mevcut teorik ve analitik yaklaşımlarla İslami aktörleri anlamak mümkün değildir. Çünkü İslami aktörler, partiler, veya finans kurumları nevi şahıslarına münhasırdırlar ve emsallerinden karşılaştırma yapılamayacak ve asimile olamayacak (inassimibale) derecede farklıdırlar. “İslami ayrıcalıkçılığın” (Ortadoğu ayrıcalıkçılığı-*Middle East exceptionalism*- olarak da geçer) en önemli siyasi çıkarımı ise İslami aktörlerin demokratik sistemlerin katılımcısı olamayacağı yönündedir (Lakoff 2004). Bu görüşe göre İslami aktörler (laik veya gayrimüslim) emsallerine göre daha ideoloji temelli hareket ederler ve onlar kadar esnek ve pragmatik değildirler. Bu yüzden demokrasi gibi, uzlaşmaya açık ve pragmatik bireylere ihtiyaç duyan siyasi sistemlere adapte olamazlar.

İslami aktörleri emsallerinden esas itibarıyla farklı bireyler olarak tanımlamak sadece laik perspektiflere has bir durum değildir ve bizzat İslami bakış açılarında da görülmektedir. İslami perspektiflere göre de homo islamicus, homo economicus'tan, ahlaki bir ekonomik düzeni (moral economy) pragmatik çıkarılara yeğ tutması itibarı ile temel olarak ayrılır (Sencan, 1994).

Özetle, ideolojik referansları her ne olursa olsun İslami aktörlerle ilgili dominant görüşler bunları birer “ideolog” olarak görür ve ekonomik aktivitelerinin öncelikli amacını bir İslam toplumunun finansmanını yapmak olarak tanımlar. Ancak son zamanlarda bunun tersini iddia eden bazı çalışmalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunlar İslami finans kurumlarının homo islamicus'tan çok homo economicus özellikleri gösterdiğini iddia etmiş ve bu açıdan bunların global liberal düzene bir tehdit teşkil etmeyip aksine onun içinde

kendilerine bir mevki edindiklerini öne sürmüşlerdir (Tripp, 2006, Farooq, 2006). Fakat bu çalışmalar da kurumsal bazlı analizlerle sınırlıdır ve bu kurumları ayakta tutan bireylerin yani asıl İslami seçmen kitlesinin davranışsal özelliklerine yönelik ampirik bulgu getirmemektedirler.

Bizim çalışmamız bu noktada devreye girmektedir. Çalışmamız katılım bankaları ve mevduat bankaları arasında karşılaştırmalı bir analiz sunarken, araştırmanın odağına literatürde sıklıkla ihmal edilmiş olan “birey” unsurunu koymaktadır. Gerek kantitatif yöntemler ve gerekse mülakatlar yolu ile yeni ampirik veriler toplanarak katılım bankalarının müşterilerini oluşturan aktörlerin davranışları analiz edilmiş ve bu sayede literatüre önemli bir katkı sağlanmıştır. Zira, daha önce belirtildiği gibi, İslami bankalara giren kaynak akışının temel belirleyicisi bu bankaları tercih eden müşteri davranışlarıdır ve bu bankaların ekonomik, sosyal, veya siyasal boyutlarını kavramak söz konusu müşteri profilini anlamayı gerektirir. Eğer yaygın görüş doğrultusunda bu müşteriler faiz değişimlerine tepkisiz kalsalardı İslami bankaların (katılım bankaları) borç verme kanalından etkilenmediklerini söyleyebilirdik (ki bu merkez bankasının ve parasal iktisat literatürünün bilmesi gereken bir sonuç teşkil ederdi). Ne var ki yaygın görüşün aksine çalışmamız ortaya koymuştur ki katılım bankası müşterileri faiz değişikliklerine tepki vermektedir ve bu da “İslami ayrıcalıklılık” prensibini hükümsüz kılmaktadır. İnanıyoruz ki elde edilen bu sonuç literatürde büyük ilgi çekecek ve bundan sonraki çalışmalara ışık tutacaktır.

2) Genel Bilgiler

Bir önceki bölümde detaylı olarak anlattığımız şekilde İslami (katılım bankası) banka müşterileri ile konvansiyonel (mevduat bankası) banka müşterileri ile arasında karşılaştırmalı bir analiz yapabilmek için öncelikle iktisadi bir metodoloji uyguladık. Parasal iktisat alanının borç verme kanalının ampirik olarak incelenmesi bu iki banka müşterisi arasındaki farkların kantitatif olarak belgelenmesine de imkan sağlar.

Borç verme kanalı (“lending channel”) merkez bankası para politikası kararlarının bankaların vermiş oldukları krediler üzerindeki etkilerini inceleyen kanaldır. Bu kanala göre merkez bankası tarafından gerçekleştirilen bir faiz değişimi vadeli ve vadesiz mevduatları etkiler. Bankaların fon kaynaklarındaki bu değişim de verdikleri kredilere yansır.

Yapılarındaki temel farklılıklardan ötürü katılım ve mevduat bankalarının parasal aktarım mekanizmasından farklı şekillerde etkilenmeleri beklenebilir. Eğer katılım bankaları kar paylarının faizlerden farklı bir dinamik izlemesi sözkonusu ise, politika faizlerinin değişmesi akabinde iki tip banka müşterisinin elde edecekleri getirilerin de değişmesini bekleriz. Bu durumda parasal aktarım mekanizması borç verme kanalının da iki tip bankayı farklı şekillerde etkilemesi sözkonusu olabilir.

Bu çalışmada öncelikle katılım bankaları kar payları ile mevduat bankaları faizleri arasında bir karşılaştırma yapılmıştır. Her ne kadar kar payları faiz oranından farklı bir kavram olsa da her iki değişkenin de genel ekonomik koşullardan etkileniyor olması bu iki seri arasındaki benzerlikleri kaçınılmaz yapar. şöyle ki, mevduat faizlerinin yükselmekte olduğu dönemler, ekonomik aktivitenin hız kazandığı, bankacılık sektörü genelinde kredi taleplerinin arttığı ve dolayısı ile bankaların kar etme potansiyelinin yüksek olduğu dönemler olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle aynı dönemde katılım bankalarının kar paylarının da yükselmesini beklemek doğaldır. Öte yandan kar paylarının belirlenmesi ancak proje sonuçlandıktan sonra mümkün olacağı için kar paylarındaki değişimlerin faiz oranlarındaki değişimden çok daha yavaş gerçekleşmesini bekleyebiliriz. Bununla birlikte katılım bankalarının da müşterilerini kaybetmemek için daha hızlı hareket ederek projenin bitimini beklemeden tahmin edilen kar payları doğrultusunda ayarlamalar yapmaları mümkün olabilir. Nitekim katılım bankası idari personeli ile yapmış olduğumuz görüşmeler bu bankaların da kar payı ayarlamalarında piyasa faizlerinden çok geride kalmamak için özel bir çaba sarfettiklerine işaret etmektedir. Gerçekten de çalışmamızın ampirik analiz bölümünde elde ettiğimiz bulgular bu öngörülerle tutarlıdır. Mevduat bankası faizleri ile kar payları arasında

benzer dinamikler belgelenmekte ve kar paylarının faizlerdeki değişmeleri kısa bir gecikme ile takip ettikleri gösterilmektedir.

Çalışmada ikinci olarak incelediğimiz husus mevduat bankaları ve katılım bankalarının parasal aktarım mekanizmasının borç verme kanalından ne şekilde etkilendiklerinin karşılaştırılmasıdır. Borç verme kanalı mevduat bankaları için tanımlanmış olup vadesiz ve vadeli mevduat hesaplarının yapısal farklılıklarına dikkati çeker. Bu kanalın katılım bankaları için hesaplanmasında vadesiz hesaplara karşılık gelen hesap olarak cari hesaplar kullanılmıştır. Özel cari hesapların işletilmesinden elde edilen kâr veya zarardan hesap sahibine herhangi bir pay verilmemektedir. Öte yandan vadeli hesapların katılım bankaları tarafındaki karşılığı olarak katılım hesapları kullanılmıştır. Katılım hesapları kar veya zarardan hesap sahibine pay verilen hesaplardır. Çalışmanın ampirik bölümünde mevduat bankaları ve katılım bankaları arasında karşılaştırma yapılırken vadesiz hesaplarla cari hesaplar, vadeli hesaplarla da katılım hesapları karşılaştırılmaktadır. Bu suretle elde ettiğimiz sonuçlar iki tür banka müşterisinin iki banka tarafından teklif edilen getirilere nasıl bir hassasiyet gösterdiklerini gözler önüne sermektedir.

Çalışmada incelediğimiz bir diğer husus da katılım bankaları müşterilerinin bu bankaları seçmedeki motivasyonları ve diğer faizli bankalar (mevduat bankaları) veya borsa, taksitli alışveriş, hazine bonusu gibi İslami açıdan tartışmalı bazı ekonomik aktivitelere yaklaşımları olmuştur. Çalışmamızın mülakatlar yöntemiyle yürüttüğümüz bu bölümünde katılım bankası müşterilerinin bu bankaları tercihlerinde dini hassasiyetlerin rolü, bu hassasiyetlerin ekonomik çıkarlarıyla ne derecede örtüştüğü, ve bu çıkarların örtüşmediği noktalarda ekonomik çıkarlarını gözetme eğilimleri değerlendirilmiştir.

Çalışmamızın çokdisiplinli bir boyut taşıması parasal iktisat alanında kullanılan bir metodu siyaset bilimi ile ilgili bir soruyu cevaplamada kullanma imkanı sağlamaktadır. Çalışmada sorulan soru gerek parasal iktisat gerekse siyaset bilimi literatürlerinde ayrı ayrı önem taşır. Parasal iktisat açısından borç verme kanalının katılım bankalarını farklı şekilde etkileyip etkilemediği incelenmekte ve iki tip banka açısından borç verme kanalının işleyişi

konusunda bir fark tespit edilmemektedir. Siyaset bilimi açısından “İslami ayrıcalıkçılık” varsayımı ampirik olarak test edilmekte ve bu varsayım çürütülmektedir. Yukarıda söz edildiği gibi “İslami ayrıcalıkçılık” siyaset bilminde önemli bir yer tutan ve İslami grupların liberal politik ve ekonomik sistemlere katılıp katılamayacakları sorunsalı çerçevesinde sıklıkla tartışılan bir tezdır. Bu tez, İslami prensiplerin liberal değerlerle bağdaşmadığını ve İslami prensipler doğrultusunda hayatına yön vermeyi seçen bireylerin liberal ekonomik veya siyasi sistemlerin parçası olamayacağını ileri sürer. Bu tezi eleştiren görüşler ise tezin İslami aktörlere negatif “ayrıcalıkçılık” uyguladığını ve İslami grupların söz gelimi katolik veya sosyalist gruplardan daha katı ideologlar olmadıklarını, tıpkı onlar gibi gönüllerinde farklı bir ütopya yatabilmekle birlikte bazı diğer talepleri veya çıkarları karşılandığında pekala liberal sistemleri destekleyebileceklerini öne sürer. Bulgularımız bu eleştirilerle uyumluluk göstermekte ve bu yönde daha önce sunulmamış yeni ampirik kanıtlar ortaya koymaktadır.

3) Gereç ve Yöntem

I. Karşılaştırmalı Analizde Kullanılan Yöntem

a) Karşılaştırmalı Analiz:

Bu kısımda görmek istediğimiz mevduat bankaları ve katılım bankalarının parasal aktarım mekanizmasından nasıl etkilendikleridir. Bu analizde vektor otoregresyon (VAR) yönteminden yararlanılmıştır. VAR yöntemi parasal aktarım mekanizması literatüründe kullanılan standard yöntemlerden birisidir (Bkz. Bernanke ve Blinder, 1992, Carpenter ve Demiralp, 2008, Leeper ve Roush, 2003). Hesaplanan VAR modeli Bernanke ve Blinder (1992) modelinin bir uzantısı olarak da görülebilir. Orjinal modelde gecelik faizler, tüketici fiyat indeksi, banka kredileri, banka mevduatları, banka menkul değerleri ve işsizlik oranı bulunmaktadır. Bizim modelimizde ise asıl kritik husus banka mevduatlarının farklı banka tiplerine göre ne şekilde değiştiğini gözlemlemektir. Bu amaçla banka bilanço değerleri (yani menkul değerler, mevduatlar, ve krediler) her iki banka tipi için ayrı kalemler halinde VAR'a sokulmuştur. Ayrıca Türk bankacılık sisteminde elde edilen fonların kurlara

gösterebilecekleri hassasiyet gözardı edilemeyeceğinden döviz kuru da ilave bir değişken olarak analize eklenmiştir. Analiz aylık bazda yapılmıştır. Katılım bankaları bilanço verileri 2005 yılının Aralık ayında başlamaktadır. 2012 Mayıs ayında kadar toplam 78 gözlem olup kullanılan gecikmeli değişken sayısını iki ile kısıtlamamızı gerektirmiştir.¹

VAR analizlerinde etki-tepki analizleri yapıp politika faizinde bir artış olduğunda mevduat bankaları ve katılım bankaları aktif ve pasiflerinin ne şekilde değiştiği incelenmiştir.

b) Mülakatlar:

Bu kısımda anlamak istediğimiz, İslami bir toplumun finansmanını oluşturmak amacıyla kurulduğu öne sürülen katılım bankalarının müşterilerinin ekonomik tercihlerinde dini hassasiyetlere ne derece bağlı kaldıkları ve pragmatik motivasyonların bu tercihlerde ne derece rol oynadığı olmuştur. Daha spesifik olarak katılım bankası müşterilerinin bu bankalara ne derece sadık olduğu ve çıkarları gerektirirse mevduat bankaları veya faiz içeren diğer ekonomik aktivitelere ne derece yönelebildiklerini araştırılmıştır. Bu analizde mülakat yöntemini kullanılmıştır. Mayıs 2011 ve Nisan 2012 tarihleri arasında ağırlıklı olarak İstanbul ve kısmen Bursa illerinde kartopu örnekleme metodu ile toplam 104 mülakat gerçekleştirilerek yukarıdaki sorular mülakat edilenlerle görüşülmüştür.

II. Ampirik Analizde kullanılan Veriler ve Veri Kaynakları

a) VAR Analizi

Veri İsmi	EVDS kodu*
Üç aylık politika faizi	Bloomberg
Kur oranı	TP.RK.T1
TÜFE Bazlı Reel Efektif Döviz Kuru	
TÜFE	TP.FG.J0

¹ Bernanke ve Blinder altı gecikmeli değişken kullanmışlardır. Ancak bizim hesapladığımız VAR'da iki tür bankaya ait değişken olduğundan toplam 12 değişken ile geniş bir gecikmeli değişken sayısı kullanma imkanımız olmamıştır. İki gecikmeli değişken Schwarz kriterini de minimize eden değerdir.

Sanayi Üretim Endeksi	TP.N2SY01
Katılım bankaları menkul değerler	Vadesi gelmiş menkul değerler: TP.PB.BLV05 Gerçeğe uygun değer farkı kar zarar yansıtan ve satılmaya hazır menkul değerler TP.PB.BLV23 Vadeye kadar elde tutulacak menkul değerler TP.PB.BLV14
Mevduat bankaları menkul değerler	Vadesi gelmiş menkul değerler: TP.PB.K05 Gerçeğe uygun değer farkı kar zarar yansıtan ve satılmaya hazır menkul değerler TP.PB.K15 Vadeye kadar elde tutulacak menkul değerler TP.PB.K27
Katılım bankaları cari hesap	TP.PB.BLY02
Mevduat bankaları vadesiz hesap	TP.PB.S02
Katılım bankaları katılım hesabı	TP.PB.BLY03
Mevduat bankaları vadeli hesap	TP.PB.S03
Katılım bankaları krediler	TP.PB.BLV15
Mevduat bankaları krediler	TP.PB.K18

*Üç aylık politika faizi dışında tüm değerler TCMB'nin elektronik veri dağıtım sistemi (EVDS) den alınmıştır.

b) Mülakatlar:

Mülakat yapılanlara aşağıdaki sorular yöneltilmiştir:

1. Katılım bankasını hangi sebeple tercih ettiği
2. Bir mevduat bankasında da hesabı olup olmadığı
3. Kredi kartı kullanıp kullanmadığı
4. Taksitli alışveriş yapıp yapmadığı
5. Borsada yatırım yapıp yapmadığı
6. Hazine bonosu alıp almadığı

7. Katılım bankası ile olan ilişkisinde kendisini ekonomik olarak dezavantajlı hissedip hissetmediği
8. Mevduat bankası faizlerinin katılım bankası kar paylarının üzerine çıktığı dönemlerde, örneğin merkez bankasının faizleri artırdığı ve katılım bankalarının kar paylarını yeni faiz oranlarına göre ayarlayıncaya kadar geçen sürede, ekonomik açıdan zarar görmemek için yatırımlarını mevduat bankalarına kaydırıp kaydırmadığı

Bunlardan 5. ve 6. sorulara cevap alınamama oranı yüksek olduğundan anlamlı bir analiz yapılamayacağı düşünülerek bu iki soru analizin dışında bırakılmıştır.

4) Ampirik Analiz ve Bulgular

a) VAR Analizi:

TCMB elektronik veri tabanından elde edilen verilerden politika faizi ve döviz kuru dışındaki değişkenler öncelikle Census X12 yöntemi kullanarak mevsimselliklerinden arındırılmışlardır. Daha sonra da VAR'a sokulmadan önce logaritmik değerleri alınmıştır. Hesaplanan VAR Choleski sırasına göre şu değişkenlerden oluşmaktadır: Politika faizi, döviz kuru, TÜFE, Mevduat bankaları menkul değerleri, katılım bankaları menkul değerleri,² mevduat bankaları vadesiz mevduatları, katılım bankaları cari hesapları, mevduat bankaları vadeli mevduatları, katılım bankaları katılım hesapları, mevduat bankaları kredileri, katılım bankaları kredileri, sanayi üretim endeksi. Modelde bankalar için iki temel fon kaynağı vardır. Bunlardan yatırımcı için önemli bir getirisi olmayan fonlar mevduat bankaları için vadesiz mevduatlar, katılım bankaları için ise cari hesaplardır. Öte yandan yatırımcıya önemli bir getiri sağlayan fonlar ise mevduat bankaları için vadeli mevduatlar, katılım bankaları için ise katılım hesaplarıdır. Parasal aktarım mekanizmasına göre faizlerde bir artış olduğunda yatırımcıların alternatif maaliyeti (opportunity cost) artacağı için getiriye tabi olmayan yatırım araçlarında (örneğin vadesiz mevduatlarda ya da cari hesaplarda) bir azalma görülür. Pozitif bir getiri sağlayan yatırım araçları ise

---

² Gerek mevduat gerekse katılım bankaları için toplam menkul değerlerin hesaplanmasında 3.II numaralı bölümde sunulan tabloda gösterilen üç ayrı menkul değer toplanmıştır.

(örneğin vadeli mevduatlar ya da katılım hesapları) mevcut getirinin piyasa faizlerine göre artma hızına göre bir seyir izler.

Şekil 1’de mevduat bankaları ve katılım bankaları için yukarıda belirtilen temel fon kaynakları örneklemin ilk ve son gözlemleri için gösterilmiştir. Şekilde görülen ilk belirgin özellik mevduat bankalarının fon kaynaklarının katılım bankalarına göre çok daha büyük miktarlarda olmasıdır. Yukarıdaki panele bakarsak, Aralık 2005 itibari ile toplam vadesiz mevduatlar 48 milyar TL iken cari hesaplar 2 milyar TL civarında olup aradaki oran (vadesiz mevduat/cari hesap) yaklaşık 27 kattır. Öte yandan vadeli mevduatlar 182 milyar TL civarında iken cari katılım hesapları 6.5 milyar TL seviyelerinde olup aradaki oran (vadeli mevduat/katılım hesabı) benzer şekilde 28 kattır. Örneklemin son gözlemine geldiğimizde ise aradaki bu oranların değiştiğini ve katılım bankalarının fon kaynağı oranlarının arttığını görüyoruz. Alltaki panele bakarsak 2012 Mayıs ayında vadesiz mevduatlar 122 milyar TL seviyesine yükselirken cari hesaplar 10 milyar TL seviyesine yükselerek aradaki oran 27 kattan 13’e inmiştir. Buna paralel olarak vadeli mevduatlar 550 milyar TL ye ulaşırken katılım hesapları 33 milyar TL ye ulaşarak aradaki fark 28 kattan 17 ye inmiştir. Katılım bankalarına yönelişin bir sebebi, giriş bölümünde belirttiğimiz gibi, 2007 yılı sonrası yaşanan finansal krizle birlikte mevduat bankalarına karşı güvensizliklerin artması ve alternatif bankacılık sistemlerinin yükselişe geçmesi olabilir. Bu şekilden çıkarılabilecek iki önemli sonuç şunlardır

(i) Mevduat bankalarının toplam fon kaynakları içerisindeki payı, katılım bankalarından çok daha yüksektir

(ii) Öte yandan aradaki fark azalmakta ve katılım bankalarının rolü artmaktadır

VAR uygulamasına geri dönecek olursak bu egzersizde amaç politika faizine verilen bir şoka mevduat bankası ve kalkınma bankası fon kaynaklarının ne şekilde tepki verdiklerinin incelenmesidir. Bu noktada üç çeşit bulgu ile karşılaşabiliriz:

- 1) Mevduat bankası müşterilerinin göreceli getirilere daha hassas olmaları durumunda faizlerde olası bir artış durumunda alternatif maliyet artacağı için vadesiz mevduatlarda cari hesaplara göre daha büyük bir azalma beklenir.
- 2) Katılım bankası müşterilerinin göreceli getirilere daha hassas olmaları durumunda faizlerde artış durumunda alternatif maliyet artacağı için cari hesaplarda vadesiz hesaplara göre daha büyük bir azalma beklenir.
- 3) Eğer iki tip müşteri de eşit hassasiyete sahip rasyonel yatırımcılar ise her iki tip fonda birbirine benzer miktarlarda bir azalma bekleriz.

Öte yandan pozitif getirisi olan vadeli mevduat ve katılım hesaplarındaki değişim, faizler arttığında bu hesapların göreceli getirilerinin değişme hızı ile belirlenir.

Şekil 2’de 12 değişkenli VAR’a ait Etki-Tepki Analizi sonuçları sunulmuştur. Bu analizde üç aylık politika faizi oranındaki bir standard sapmalık etkiye verilen tepki aylık bazda incelenmektedir. Burada edinilen bulgular şunlardır:

- Sıkı para politikasını takip eden ilk aylarda faizdeki yükselme (birinci panel), Türk lirasına olan talebi artırarak reel kurlarda bir azalmaya neden olmaktadır (ikinci panel). Faizdeki şokun etkisi azaldıkça kur üzerindeki etki de kaybolmaktadır.
- Sıkı para politikasını takiben uzun vadede (ikinci çeyrekte sonra) fiyatlarda bir azalma görülmektedir (üçüncü panel). Bu bulgu parasal aktarım mekanizması öngörülerini ile tutarlıdır. Sıkı para politikası talebi azaltmak sureti ile fiyatlar üzerinde de aşağı yönde bir baskı yapmaktadır.
- Dördüncü ve beşinci paneller gerek mevduat bankaları gerekse katılım bankaları için menkul değerlerin U-şeklinde bir patika izlediklerini göstermektedir. Bu bulgu Bernanke ve Blinder (1992)’in vurguladığı gibi krediler kanalının varlığına işaret eder. Sıkı para politikası sonucu likiditeleri azalan bankalar, bunu

ilk aşamada menkul değerlerini azaltarak telafi etmeye çalışırlar. Ancak uzun vadede optimal menkul değer seviyelerine geri dönerek aradaki farkı kredilerini kısarak kapatırlar. Türkiye gibi finansal sistemi ağırlıklı olarak bankacılık sistemine dayalı ülkelerde krediler kanalının işlemesi beklenen bir bulgudur (bkz. Demiralp, 2008).

- Çalışmamız açısından en kritik olan paneller altıncı ve yedinci panellerdir. Bu panellerde vadesiz mevduatlar ve cari hesapların faiz artışına verdikleri tepki gösterilmektedir. Genel olarak her iki tip fonda da faizlerdeki artış akabinde bir azalma görülmektedir ki bu durum rasyonel yatırımcı davranışı ile tutarlıdır. Faizlerdeki artış vadesiz mevduat ve cari hesapların göreceli getirisini azalttığı için yatırımcılar alternatif yatırım araçlarına yönelmektedirler. Bu iki tip fondaki azalmaların büyüklüklerini karşılaştırmak için her iki panelde dikey eksene baktığımızda azalmaların hemen hemen aynı miktarda olduğunu ancak katılım bankaları için hata bantlarının daha dar olduğunu ve dolayısı ile hesabın daha güvenilir olduğunu görüyoruz. Bu panellerden elde ettiğimiz sonuç mevduat bankaları müşterileri ile katılım bankası müşterileri arasında temel motivasyon açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmadığı ve her iki tip müşterinin de yatırım yaparken göreceli getiri oranlarını göz önünde bulundurduğudur.

- Sekizinci ve dokuzuncu panellerde vadeli hesaplar ve katılım hesaplarının faiz artışına verdiği tepki gösterilmektedir. Eğer pozitif getiriye sahip bu hesapların getirileri politika faizindeki artışı hemen takip ederse, bu fonlarda bir artma görülebilir (bkz. Carpenter ve Demiralp, 2008). Sekizinci panel vadeli mevduatlarda politika faizindeki artışı takip eden ilk ay içinde istatistiksel olarak anlamlı bir artma olduğunu gösterirken dokuzuncu panel katılım hesaplarında bir azalmaya işaret etmektedir. Bu bulgu vadeli mevduatlardaki faiz artışının hızlı ve rekabetçi bir şekilde belirlendiğini, katılım hesapları kar paylarının ise daha yavaş değiştirilebildiğini tavsiye etmektedir. Bu öngörüyü ispatlamak amacı ile vadeli

mevduat faizleri ile katılım bankaları kar paylarını karşılaştırmak faydalı olacaktır. Şekil 3'te 2009-2011 yılları arasında dört katılım bankası tarafından verilen ortalama kar payı ile 12 aylık mevduat faizinin bir karşılaştırması yapılmıştır.³ Bu şekilde görülen katılım bankaları kar paylarının mevduat bankaları faizlerine göre daha düşük olmakla beraber aynı genel trendi izledikleri şeklindedir. Gerçekten de bu iki seri için bir kointegrasyon testi yaptığımızda seriler arasında kointegrasyon ilişkisi bulunduğunu tespit ettik. Bu tablo serbest piyasa ekonomisi kuralları ile tutarlı olup katılım bankaları kar paylarının genel piyasa faizleri ile yüksek oranda korelasyona sahip olduğuna işaret etmektedir. 2009-2011 yılları arasında bu iki seri arasındaki korelasyon katsayısı 0.87'dir. Ancak bizim için asıl önemli olan zaman içinde iki seri arasındaki değişimlerin ne şekilde gerçekleştiği, örneğin 12-aylık vadeli mevduat faizlerinde bir değişim olduğunda kar paylarının bunu hangi gecikme süresi ile takip ettiğidir. Bu amaçla karşılıklı korelasyonlara (cross-correlation) bakmamız gerekmektedir. Tablo 1'de kar payı değişimleri ve 12-aylık vadeli mevduat faizlerindeki değişimler arasında gecikmeli değerler ve gelecekteki değerler arasındaki korelasyonlar sunulmuştur. Buna göre, iki seri arasındaki maksimum korelasyon 12-aylık faizlerdeki değişmeyi takiben geçen iki ayın sonunda oluşmaktadır (korelasyon katsayısı 0.55 tir). Bu bulgu politika faizindeki değişmeyi takiben kar paylarının iki aylık bir gecikme sonunda aynı yönde değişim gösterdiğine işaret etmektedir ve Şekil 1, panel 9 da görülen tablo ile tutarlıdır. Politika faizlerine verilen bir şok, getiri eğrisi kanalı ile 12 aylık faizlerde de eş zamanlı bir artış yapar. Şekil 1, panel 1 de gösterilen bu bulgu Tablo 2'de karşılaştırmalı korelasyonlar yardımı ile de desteklenmiştir. Bu durumda vadeli mevduat faizlerindeki göreceli artışın büyüklüğüne göre vadeli mevduatlarda bir değişim izlenir. Şayet 12 aylık faizlerde politika faizine göre net

---

³ Katılım bankaları kar payları ile ilgili elde edebildiğimiz veri 2009-2011 yılları ile sınırlı olup Albaraka Türk, Bank Asya, Kuveyt Türk, ve Türkiye Finans katılım bankalarından elde edilen kar paylarının ortalamasıdır.

bir artış olmuşsa vadeli mevduatlarda bir artma görülebilir. Eğer faizlerdeki değişim politika faizindeki değişim ile aynı ise vadeli mevduatlarda bir değişim olmayabilir. Şekil 1, panel 8 de görülen tablo vadeli mevduat faizlerinde piyasalara göre rekabetçi bir artış olduğunu ve dolayısı ile vadeli mevduatların arttığını göstermektedir. Öte yandan Tablo 1 deki verilerle tutarlı bir şekilde katılım bankaları kar payları daha yavaş değiştiği için katılım hesaplarında net bir düşüş gözlenmektedir. Bir kez daha, bu bulgu her iki banka müşterisinin de rasyonel olarak hareket ettiğini ve tasarruf kararlarını verirken göreceli net getirileri göz önünde bulundurduğunu göstermektedir.

- Onuncu ve onbirinci panellerde politika fazinde gerçekleşen artış akabinde mevduat bankaları ve katılım bankaları kredilerinde görülen değişim gösterilmektedir. Her iki tip bankada da sıkı para politikası sonucunda kredilerde bir azalma görüyoruz. Bu bulgu krediler kanalının Türkiye bağlamında işlemekte olduğuna işaret etmektedir. Mevduat bankaları için kredilerde hesaplanan düşüş istatistiksel olarak daha önemlidir.
- Onikinci panelde sıkı para politikasını takiben sanayi üretim endeksinin azaldığı görülmektedir. Bu bulgu kredilerdeki düşüşle tutarlı olup sıkı para politikasının etkili olduğunu göstermektedir.

b) Mülakatlar

Mülakatlarda katılım bankası müşterilerine, bu bankaları hangi sebeple tercih ettikleri (daha spesifik olarak, dini hassasiyetlerin mi başka avantajların mı rol oynadığı), bu bankalarla çalışırken kendilerini ekonomik olarak dezavantajlı hissedip hissetmedikleri, başka mevduat bankalarıyla çalışıp çalışmadıkları veya çalışmayı düşünüp düşünmeyecekleri, taksitle alışveriş yapıp yapmadıkları, borsaya veya hazine bonosu almaya nasıl baktıkları, ve en spesifik olarak merkez bankası faizleri artırdığında kısa süre için mevduat bankaları faizleri katılım bankası kar paylarına göre daha avantajlı olduğunda mevduat bankalarına kaymayı

düşünüp düşünmeyecekleri gibi sorular yöneltilmiştir. Tablo 3'te bu mülakat sonuçları değerlendirilmiş ve özet bilgiler sunulmuştur. Buna göre, mülakat sonuçlarını şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Müşterilerin ezici çoğunluğu (81.7%) bu bankaları dini hassasiyetlerinden ötürü, daha spesifik olmak gerekirse İslamca haram kabul edilen faizden kaçmak için tercih etmektedir.
- Öte yandan bu bankaları seçen müşterilerin büyük çoğunluğu (78%) kendilerini ekonomik açıdan da diğer mevduat bankalarıyla çalışanlara göre dezavantajlı hissetmemektedirler. Aslında böyle düşünmeleri de normaldir çünkü daha önce de belirtildiği gibi mevduat bankalarının verdiği faizlerle katılım bankalarının dağıttığı kar payı oranları çoğunlukla başabaş gitmektedir.
- Araştırmamızın ortaya koyduğu ilginç sonuçlardan biri, dini sebeplerle yatırımlarını temel olarak katılım bankalarında değerlendirmeyi tercih eden bireylerin önemli bir çoğunluğunun (71%) bir yandan da mevduat bankalarında da birer hesap sahibi olmayı sürdürdükleri ve ödeme kolaylıkları, ATM sıklığı vs. gibi avantajlarından ötürü mevduat bankalarından da tamamen kopmadıklarının görülmesidir.
- Müşterilere direk olarak mevduat bankaları faizleri katılım bankalarının üzerine çıktığında bu bankalara geçip geçmeyeceklerini sorduğumuzda çoğunlukla (%87.5) "hayır" cevabını vermekle birlikte (ki bazı müşteriler bunu sadece dini sebeplerle değil kısa süre için banka değiştirmeyi avantajlı bulmamakla açıkladı) başka bir soruda ölçtüğümüz üzere katılım bankalarına ek olarak başka bir mevduat bankasında çalışmaya soğuk bakmamaktadırlar (%71).
- Bir başka deyişle dini tercihleri ve pragmatik avantajlar örtüştüğünde bireyler dini tercihleri yönünde katılım bankalarını tercih etmekle birlikte, fakat bunların örtüşmediği noktalarda pragmatik tercihler yapabilmektedirler.

- Bulgularımızın biri de dini sebeplerle faizden kaçtığını ve bu yüzden katılım bankalarını tercih ettiğini belirten müşterilerin faizin bir başka çeşidi olarak yorumlanabilen “taksitli alışveriş” seçeneğine çoğunlukla (75%) sıcak bakmaları olmuştur.

V) Tartışma/Sonuç

Bu çalışma, mevduat bankaları ve katılım bankaları arasında borç verme kanalının işleyişi çerçevesinde karşılaştırmalı bir analiz sunmuştur. Çalışmamızda elde ettiğimiz sonuçlar öncelikle faiz oranları ve katılım bankaları kar paylarının benzer bir dinamik izlediğini göstermiştir. Bu durumda politika faizlerindeki değişimi takiben iki tip bankanın göreceli getirileri arasında sadece zamanlama açısından kısa süreli bir fark oluşmaktadır. İki tip banka müşterisinin de göreceli faizlere aynı hassasiyeti göstermesi durumunda borç verme kanalının da zamanlama farkı haricinde aynı şekilde çalışması gerekir. Öte yandan, eğer farklı tip bankaların müşterilerinin göreceli getirilere hassasiyeti de farklı olursa, borç verme kanalının işleyişinde de farklılıklar beklenir. Bizim çalışmamızda elde edilen sonuçlar her iki tip banka müşterisinin de göreceli getirilere aynı hassasiyeti gösterdikleri şeklindedir. Elde ettiğimiz sonuçlar iki tip banka müşterisi arasında ekonomik rasyonalite açısından istatistiksel olarak anlamlı farklar olmadığını göstermektedir.

Siyaset bilimi açısından önemle vurgulanması gereken, elde ettiğimiz sonuçların “İslami ayrıcalıkçılık” varsayımının doğruluğunun ampirik olarak test edilmesine imkan tanımış olmasıdır. Siyasal İslam, Ortadoğu siyaseti, İslamın politik ekonomisi gibi alanlarda ağırlığını korumakta olan ve karşıtları tarafından “İslami ayrıcalıkçılık” yapmakla eleştirilen bu görüşe göre İslami aktörler diğer (laik veya gayrimüslim) emsallerine göre daha ideoloji temelli hareket ederler, yani emsalleri kadar pragmatik değildirler. Bu yüzden demokrasi gibi, uzlaşmaya açık ve pragmatik bireylere ihtiyaç duyan siyasi sistemlerin parçası olamazlar. Elde ettiğimiz sonuçlar ise “İslami ayrıcalıkçılık” varsayımının Türkiye bağlamında geçerli olmadığına işaret etmektedir. İslami-muhafazakar ekonomik aktörlerin davranış biçimlerini incelediğimiz çalışmamız bu aktörlerin önemli bir kısmının emsalleri gibi

ideolojij tercihleri ile pragmatik çıkarlarını tartmakta olduklarını göstermiştir. İdeolojik ve pragmatik tercihleri örtüştüğü müddetçe İslami prensipleri doğrultusunda hareket eden birçok aktör bu tercihler örtüşmediğinde seçimlerini yeniden gözden geçirmeye açık olmaktadır. Bu da göstermektedir ki İslami hassasiyetlere sahip aktörlerin sadece İslami prensipler doğrultusunda düzenlenmiş ekonomik (veya siyasi) sistemlere katılım göstereceği ve diğerleriyle asla uzlaşmaya gitmeyeceği doğru değildir. Tıpkı başka aktörler gibi İslami aktörler de birinci tercihlerine ulaşmak mümkün olmadığında kendilerini sistemden tamamen geri çekmek yerine ikinci veya daha sonraki tercihlerinde uzlaşmayı kabul edebilmektedir. Liberal demokrasilerin katılımcılarından beklediği de bu tutumdur. Özetle çalışmamız göstermektedir ki, literatürdeki karşıt görüşlerin aksine İslami aktörler bazı ihtiyaçları ve tercihleri tatmin edildiği müddetçe liberal politik ve ekonomik sistemlere katılmaya açıktırlar.

Öneriler:

Bu çalışmada Türkiye'deki iki tip bankacılık sisteminin işleyişi karşılaştırılmıştır. Proje teklif aşamasında belirttiğimiz gibi amacımız bu karşılaştırmayı katılım bankacılığının yaygın olduğu başka ülkeler için de yapabilmektir. Ancak başka ülkeler için katılım bankaları bilanço verilerine ulaşamadığımız için ülkelerarası bir karşılaştırma yapamadık. Gelecek araştırmacılar için bir öneri burada Türkiye için yapılmış olan bu çalışmanın veri temin edilebildiği takdirde alternatif ülkeler için de tekrar edilmesi ve bu şekilde Türkiye'deki yatırımcı profili ile diğer ülkelerdeki yatırımcı profillerinin karşılaştırılmasıdır.

Kaynakça

- AGGARWAL, R. K., Yousef, T., 2000. Islamic Banks and Investment Financing, *Journal of Money, Credit and Banking*, 32:1, 93-120.
- ALI, M., 2004. Islam and Economic Development in Indonesia, *East-West Center Working Papers*, 12.
- ANWAR, M., 2003. Islamicity of Banking and Modes of Islamic Banking, *Arab Law Quarterly*, 18:1, 62-80.
- BELLIN, E. 2004. The Robustness of Authoritarianism in the Middle East: Exceptionalism in Comparative Perspective, *Comparative Politics*, Vol. 36, No. 2, 139-157.
- BERNANKE, B.S., Blinder A.S., 1992. The Federal Funds Rate and the Channels of Monetary Transmission, *American Economic Review*, 82(4), 901-921.
- BOOCOCK, J., G., Presley, J.R., 1993. Equity Capital for Small and Medium-Sized Enterprises in Malaysia: Venture Capital or Islamic Finance, *Managerial Finance*, 19: 7, 82-95.
- CARPENTER S., Demiralp, S., 2008. Liquidity Effect at a Monthly Frequency, *Journal of Money, Credit, and Banking* 40, 1-24
- DEMİRALP, S., 2008. Parasal Aktarım Mekanizmasında Para'nın Yeri: Türkiye için bir Analiz, (The Role of Money in the Monetary Transmission Mechanism: An Analysis for Turkey) *İktisat, İşletme ve Finans*, Cilt 264, 5-20.
- DEMİR, O., Acar, M., Toprak, M., 2004. Anatolian Tigers or Islamic Capital: Prospects and Challenges, *Middle Eastern Studies*, 40, 166-68.
- DIWAN, K., 2004a. The Kuwait Finance House and the Islamization of Public Life in Kuwait, in *The Politics of Islamic Finance*, ed: Henry, C. and Wilson, R., Edinburgh University, 168-190.
- DIWAN, K., 2004b. Islamic Banking and the Politics of International Financial Harmonization, *The Annual Meeting of the American Political Science Association, Hilton Chicago and the Palmer House Hilton, Chicago, IL*.
- FAROOQ, M. O., 2006. Self Interest, Homo Islamicus and Some Behavioral Assumptions in Islamic Economics and Finance, Araştırma raporu.
- GÜMÜŞÇÜ, S., 2010. Class, Status, and Party: The Changing Face of Political Islam in Turkey and Egypt, *Comparative Political Studies*, 43, 835-861.
- HARAN, S., 1999. Cases in Islamic Finance, *Arab Law Quarterly*, 14: 3, 193-202.
- HENRY, C., and Wilson, R., 2004. *The Politics of Islamic Finance*, Edinburgh University.
- HUDSON, M., 2001. The Middle East, *PS Political Science and Politics* 34:4, 801-804.
- JAMAL, A., 1991. Funding Fundamentalism, *Review of African Political Economy*, 52, Fundamentalism in Africa: Religion and Politics, 103-109.

KASSIM, S. H., Abd. Majid, M.S., 2009. Sensitivity of the Islamic and Conventional Banks to Monetary Policy Changes: The Case of Malaysia, *Journal of Monetary Economics and Finance*, 2: 3/4, 239-253.

LACKOFF S., 2004. The Reality of Muslim Exceptionalism, *Journal of Democracy*, 15:4, 133-139.

LEEPER E.M., Roush, J., 2003. Putting 'M' back into monetary policy, *Journal of Money, Credit, and Banking* 35, 1217–1256.

MAYER, A.E., 1985. Islamic Banking and Credit Policies in the Sadat Era: The Social Origins of Islamic Banking in Egypt, *Arab Law Quarterly*, 1:1, 32-50.

Ekler**Tablo 1: Kar Payları ve 12-aylık Faizler Arasında Karşılıklı Korelasyonlar
2009:01-2011:10**

Gözlem sayısı: 33

Δ KP, Δ 12ay(-i)	Δ KP, Δ 12ay(+i)	i	Gecikmeli değer	İleri değer
. ****	. ****	0	0.3539	0.3539
. **	. **	1	0.2274	0.1669
. *****	. ** .	2	0.5573	-0.1526
. **	. *	3	0.2313	0.0636
. *	. ** .	4	0.0707	-0.1745
. ***	. .	5	0.3228	-0.0313
. *	. *	6	0.0539	0.0737
. *	. .	7	0.1263	-0.0085
. *	. .	8	0.0841	0.0075
. .	. *	9	0.0389	0.0705
. *	. *	10	0.0533	0.0664
. * .	. .	11	-0.0697	0.0111
. .	. *	12	-0.0319	0.0821
. * .	. *	13	-0.0669	0.1472
. .	. *	14	-0.0267	0.0608
. .	. **	15	0.0104	0.1976
. * .	. .	16	-0.1292	0.0351

*Korelasyonlar asimptotik olarak tutarlıdır.

. | . +/- iki standard hata bantlarını göstermektedir

 Δ KP: Kar payındaki aylık değişim Δ 12ay: 12 aylık faizdeki aylık değişim

**Tablo 2: 12-aylık Faizler ve Politika Faizi Arasında Karşılıklı Korelasyonlar
2005:12-2012:05**

Gözlem sayısı: 78

Δ 12ay, Δ PF(-i)	Δ 12ay, Δ PF(+i)	i	Gecikmeli değer	İleri değer
. *****	. *****	0	0.9583	0.9583
. *****	. *****	1	0.9598	0.9228
. *****	. *****	2	0.9345	0.8792
. *****	. *****	3	0.8997	0.8366
. *****	. *****	4	0.8681	0.7882
. *****	. *****	5	0.8432	0.7423
. *****	. *****	6	0.8112	0.6992
. *****	. *****	7	0.7636	0.6466
. *****	. *****	8	0.7143	0.5921
. *****	. *****	9	0.6678	0.5389
. *****	. *****	10	0.6227	0.4851
. *****	. ****	11	0.5835	0.4427
. *****	. ****	12	0.5475	0.4101
. *****	. ****	13	0.5118	0.3774
. *****	. ***	14	0.4793	0.3414
. ****	. ***	15	0.4500	0.3020
. ****	. ***	16	0.4155	0.2659
. ****	. **	17	0.3800	0.2348
. ***	. **	18	0.3453	0.2022
. ***	. **	19	0.3089	0.1694
. ***	. *	20	0.2692	0.1357
. **	. *	21	0.2259	0.0989
. **	. *	22	0.1779	0.0570
. *	. .	23	0.1252	0.0110
. *	. .	24	0.0670	-0.0427
. .	. .	25	0.0025	-0.1001
. *	. .	26	-0.0604	-0.1469
. *	. **	27	-0.1200	-0.1854
. **	. **	28	-0.1769	-0.2298
. **	. ***	29	-0.2244	-0.2806
. ***	. ***	30	-0.2698	-0.3253
. ***	. ****	31	-0.3128	-0.3581
. ***	. ****	32	-0.3440	-0.3844

*Korelasyonlar asimptotik olarak tutarlıdır.

. | . +/- iki standard hata bantlarını göstermektedir

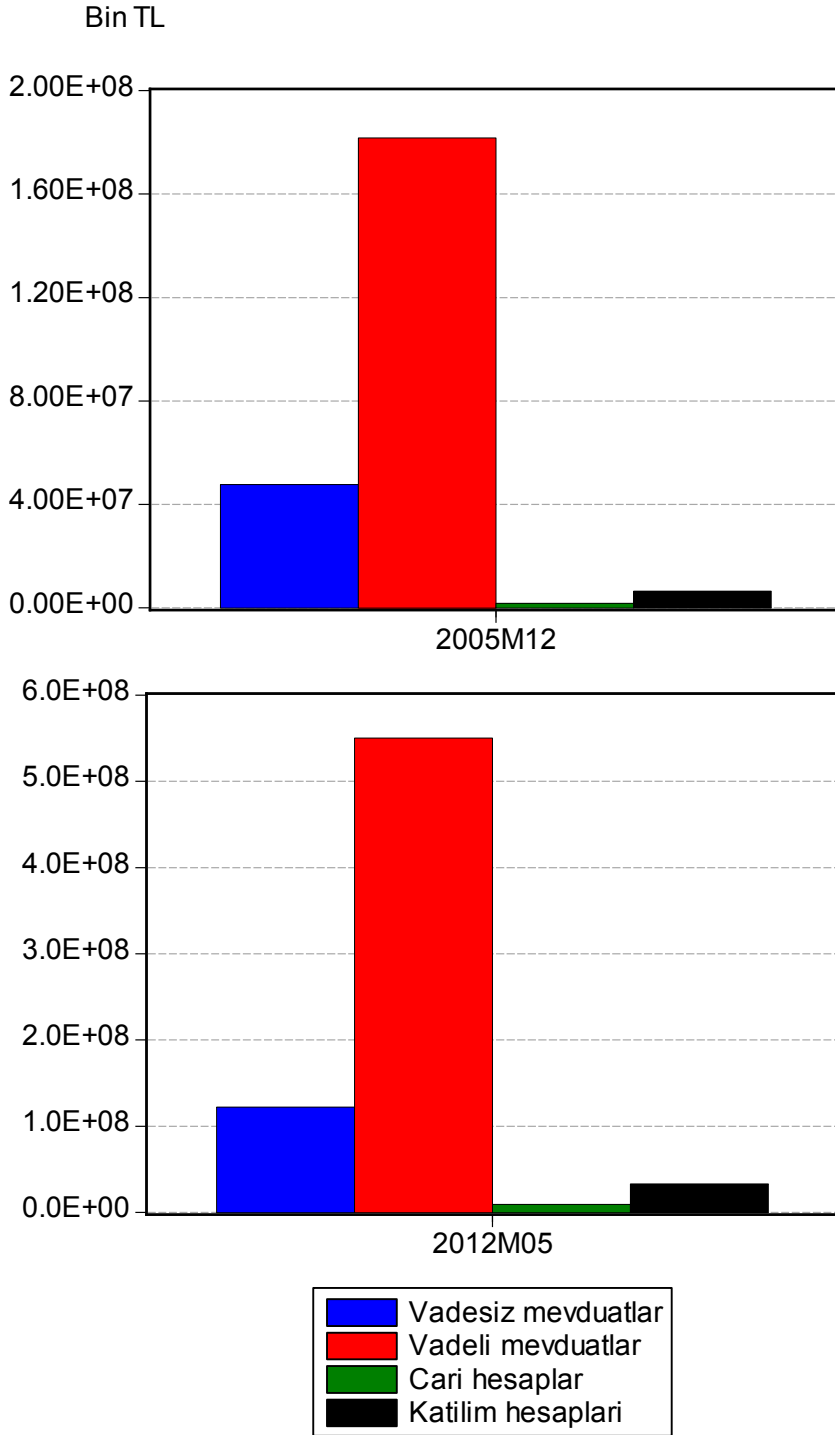
Δ PF: Politika faizindeki aylık değişim

Δ 12ay: 12 aylık faizdeki aylık değişim

Tablo 3: Katılım Bankaları Müşterilerinin Gösterdikleri Eğilimler

		Yüzde pay
I	Katılım bankalarını dini hassasiyetlerden ötürü seçenlerin oranı	81.7
II	Katılım bankalarının yanısıra mevduat bankalarıyla da çalışanların oranı	71
III	Katılım bankalarını dini hassasiyetlerden ötürü seçenler arasında aynı zamanda mevduat bankalarıyla çalışanların oranı	54
IV	Taksitle alışveriş yapanların oranı	75
V	Faiz oranları kar paylarının üzerine çıktığında mevduat bankalarına geçmeye sıcak bakanların oranı	12.5
VI	Katılım bankalarıyla münasebetlerinde kendilerini dezavantajlı hissedenlerin oranı	22

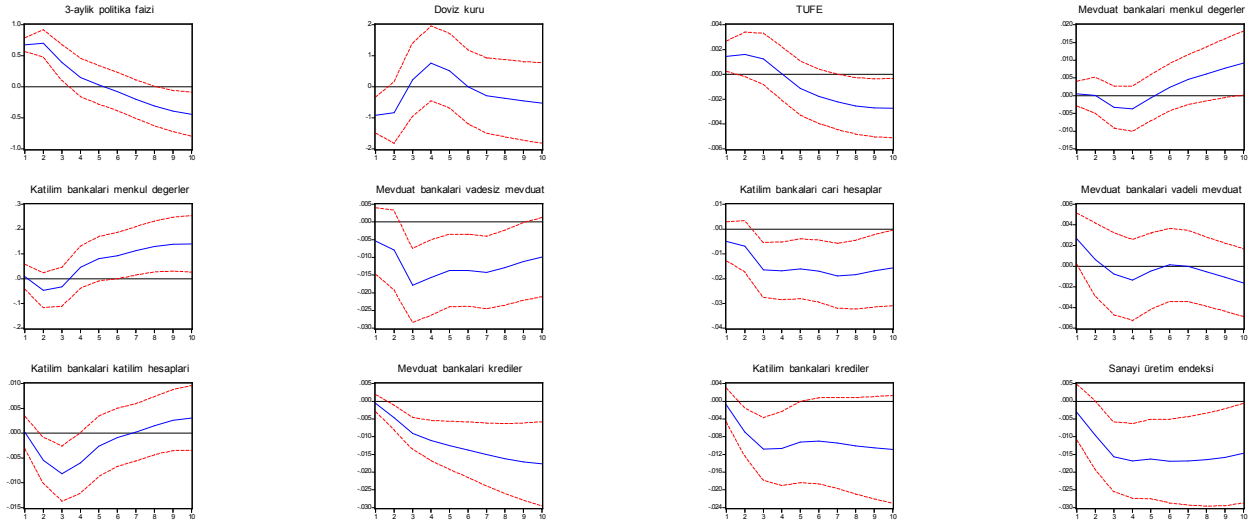
Şekil 1: Mevduat Bankaları ve Katılım Bankaları Fon Kaynakları

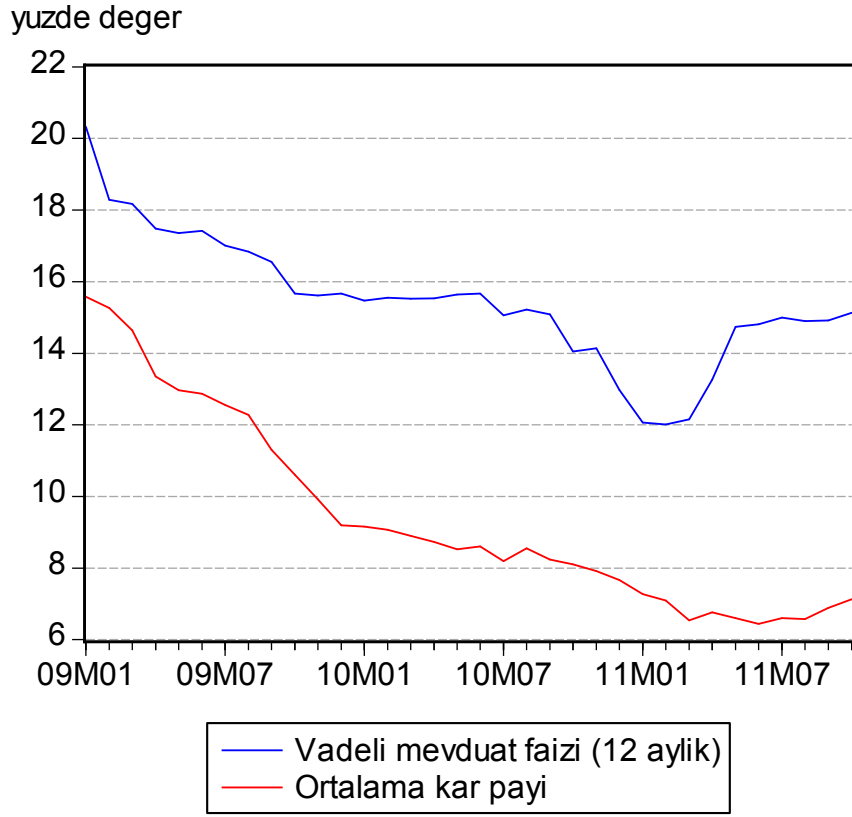

Şekil 2: Politika faizine verilen bir şok akabinde diğer değişkenlerin verdiği tepki (2005:12-2012:05)

Cholesky bir standart sapma şoka verilen tepki ± 2 standart hata

**Şekil 3: Alternatif getirilerin karşılaştırılması
(2009:01-2011:10)**

TÜBİTAK
PROJE ÖZET BİLGİ FORMU

Proje No: 110K446
Proje Başlığı: İslami Ekonomik Aktörler: Katılım Bankaları ve Mevduat Bankaları Arasında Karşılaştırmalı bir Analiz
Proje Yürütücüsü ve Araştırmacılar: Seda Demiralp (yürütücü), Selva Demiralp (araştırmacı)
Projenin Yürütüldüğü Kuruluş ve Adresi: Işık Üniversitesi 34980 Şile/İstanbul
Destekleyen Kuruluş(ların) Adı ve Adresi: TÜBİTAK dışında bir kuruluştan destek alınmamıştır.
Projenin Başlangıç ve Bitiş Tarihleri: Başlangıç tarihi: 01/04/2011 Bitiş tarihi: 31/8/2012
Öz (en çok 70 kelime) Bu proje katılım bankaları ve mevduat bankaları arasında karşılaştırma yapmak sureti ile disiplinlerarası bir soruyu ele almakta ve iktisat ve siyaset bilimi alanlarında geçerli sonuçlar sunmaktadır. Parasal iktisat alanındaki temel bulgu bu iki tip banka arasında parasal aktarım mekanizmasının işleyişi konusunda herhangi bir farklılık tespit edilmemesidir. Siyaset bilimi açısından temel bulgu ise katılım bankalarının kapitalist düzene bir tehdit olmayıp neo-liberal görüşün öngördüğü gibi sisteme entegre olmuş birimler olduklarına işaret etmesidir.
Anahtar Kelimeler: Parasal aktarım mekanizması, katılım bankaları (İslami bankalar), mevduat bankaları (konvansiyonel bankalar)
Fikri Ürün Bildirim Formu Sunuldu mu? Evet ☐ Gerekli Değil ☒ Fikri Ürün Bildirim Formu'nun tesliminden sonra 3 ay içerisinde patent başvurusu yapılmalıdır.

Projeden Yapılan Yayınlar:

Henüz yayın yapılmamıştır. Ancak proje kapsamında hazırlanan makalenin “International Journal of Middle East Studies” adlı dergiye gönderilmesi planlanmaktadır.

Ekte Bulunan “ARDEB Başarı Öyküsü Formu”, “Kazanımlar” Bölümünde Belirtilen Kriterlere Göre Proje Çıktılarınızın Başarı Öyküsü Niteliği Taşındığını Düşünüyorsanız “ARDEB Başarı Öyküsü Formu”nu doldurunuz.

Proje Adı	Proje Yürütücüsü
(PROJE ŞEKİL/GRAFİK/ FOTOĞRAF) (En fazla 4 tane – jpg formatında, 35 x 35 cm (300 dpi)): İsimleriyle ve şekil altı açıklamalarıyla birlikte sıralanmış olarak formda belirtilmesi ve 300 dpi çözünürlükte ayrı jpeg dosyaları halinde formun ekleri olarak gönderilmesi gerekmektedir.	Proje No
	Destek Miktarı (TL)
	Proje Başlama-Bitiş Tarihi
	Yürütücü Kuruluş
	(PROJE YÜRÜTÜCÜSÜ FOTOĞRAF) 300 dpi çözünürlükte ayrı jpeg dosyası olarak forma eklenmelidir.

Projenin Amacı ve Önemi (En fazla 150 kelime) (Maddeler halinde sıralayınız)

Proje ile Elde Edilen veya Beklenen Bilimsel, Teknolojik, Ekonomik ve Sosyal Kazanımlar (En fazla 200 kelime)

- Projeden uluslararası, etki faktörü yüksek dergilerde yapılan yayın(lar)-(etki faktörünü de veriniz)
- Proje kapsamında elde edilen ürün, buluş, çıktı vb. için alınacak/alınmış patentler ve/veya gerçekleştirilmiş/gerçekleştirilecek teknolojik/ticari uygulama(lar)
- Proje kapsamında alınan ödüller/ödül adaylıkları
- Projenin ülkenin bilimsel ve teknolojik araştırma gücüne, bilim insanı yetiştirilmesi ve yeni yetenekler kazanılmasına sağladığı katkılar

Proje için TÜBİTAK Desteğinin Önemi (En fazla 150 kelime)

ARDEB BAŞARI ÖYKÜSÜ

1. Proje yürütücüsü iletişim bilgileri:

Adı – Soyadı : Seda Demiralp

Unvanı : Yard.Doç.Dr.

Telefon : 0539 956 1460

E-posta adresi: sdemiralp@isikun.edu.tr